

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОГО РЕЖИМУ

Марущак О. А.

кандидат юридичних наук,

*викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
Чернігівського національного технологічного університету
м. Чернігів, Україна*

Сьогодні у світі відбувається поступове переосмислення ролі та значень державно-правових інститутів. У той же час питання правової природи державного режиму, дотримання прав і свобод людини і громадянина були й залишаються в центрі уваги кожної країни й суспільства, тому що вони мають міжнародно-територіальний характер, а відносини в цій царині вимагають комплексного регулювання. Оскільки будь-яка держава є єдина по суті, змісту й формі, то для її активного функціонування потрібна чітко організована державна влада, яка, забезпечуючи цілісність і безпеку суспільства, здійснювала б керівництво суспільством в інтересах домінуючої частини населення, а також управління загальносуспільними справами.

Питання теоретичного дослідження державного режиму безсумнівно, належить до групи найбільш важливих та актуальних завдань сучасної правової науки. На порядку денному стоять питання відновлення повноцінного функціонування демократичних інститутів, істотно деформованих в останні роки.

Як правило, поняттям «державного режиму позначають сукупність методів, способів і засобів здійснення державної влади в суспільстві [1, с. 178].

Проте в юридичній літературі розповсюджені поняття «політичний режим» і «державний режим», що стає приводом для дискусії відносно того, як саме їх необхідно розглядати: у вигляді тогожних чи протилежних понять. Так, у науковій теоретико-правовій літературі під державним режимом розуміється сукупність використовуваних групами, класами чи верствами, які знаходяться при владі, методів та способів реалізації державної влади. Він виступає в якості важливої складової частини політичного режиму, охоплюючи не тільки державу, але й всі інші елементи політичної системи суспільства [2, с. 182]. Зокрема, В. Нерсисян вважає, що державний (політичний) режим являє собою визначений порядок функціонування держави, ті чи інші процедури, правові форми, способи, методи та прийоми реалізації державної влади [3, с. 254]. Основна його направленість полягає в тому, щоб максимально досягнути можливих способів, за допомогою яких будуть функціонувати державні органи, уповноважені від імені держави владою здійснювати контроль за забезпеченням правопорядку в суспільстві.

Разом з тим, державний режим у юридичній площині означає ступінь участі державно-організованого суспільства в здійсненні публічної влади та забезпеченні власних основних принципів (фундаментальних цінностей). На нашу думку, державний режим як поняття означає не стільки сукупність методів і

засобів здійснення публічної влади в суспільстві, скільки ступінь здійснення цієї влади самим суспільством.

У свою чергу постає питання визначення типу державного режиму, для чого необхідна класифікації ознак (елементів) які його визначають та характеризують.

Дослідивши ряд наукових праць, можна визначити, що до елементів які визначають та характеризують державний режим належать:

1) роль прав людини в державно-організованому суспільстві. Підкреслимо, мова йде саме про реальне місце прав людини в ієрархії суспільних цінностей, а не лише про їх закріплення правовими нормами;

2) ступінь народовладдя (участі народу в здійсненні публічної влади) на загальнодержавному та місцевому рівні. Враховуються такі показники народовладдя: а) частка дорослого населення, наділеного виборчим правом. Наприклад, у Великій Британії (лідері світової демократії) частка осіб, старших 20 років, наділених правом голосу становила: у 1831 р. – лише 4% населення, у 1864 р. – 9, у 1883 – 18; у 1921 р. – 74, а в 1931 р. – 97% [4, с. 29]; б) наявність (відсутність) груп населення, які законом позбавлені виборчого права на підставі їх соціального походження, національної, расової, релігійної ознаки чи політичних переконань; в) проведення регулярних і вільних виборів;

3) ступінь забезпечення верховенства права (наскільки влада, суспільство і кожна людина підкорена праву (не лише закону), наскільки право захищено незалежним судом); верховенство права детермінується високим рівнем конституціоналізму, що, у свою чергу, виступає основним лімітуючим фактором публічної влади;

4) ступінь відкритості публічної влади (наскільки відкрито готуються владні рішення, рівень свободи слова, публічна звітність влади, прозорість її діяльності та бездіяльності);

5) ступінь впровадження законодавчих умов для активного громадянського суспільства (наявність гарантій політичного та ідеологічного плюралізму, гарантії розвитку «третього сектору») [1, с. 180].

У свою чергу, одна із найбільш відомих міжнародних правозахисних організацій «Freedom House» дає оцінку державним режимам на основі таких восьми критеріїв: 1) виборчий процес; 2) громадянське суспільство; 3) незалежні засоби масової інформації; 4) державне управління на рівні країни; 5) місцеве демократичне управління; 7) судовий устрій і незалежність судів; 8) корупція [1, с. 179]. А відомий вчений Л. Циганков зазначає, що державні режими відрізняються один від одного за механізмом здійснення влади [5, с. 151].

Також варто зазначити, що на відміну від форми правління, котра виражає організацію влади на національному (загальнодержавному) рівні, торкається організації і здійснення публічної влади на всіх рівнях. Основною формою легалізації є конституційна форма, тобто прагнення державного режиму (демократичного чи недемократичного) отримати закріплення у конституції (нормах вищої юридичної сили) можна вважати однією із закономірностей сучасної держави.

Отже, з вищенаведеного можна зробити наступні висновки. По-перше, державний режим як категорія означає ступінь участі суспільства у здійсненні публічної влади та забезпеченні власних основних принципів (фундаменталь-

них цінностей). Державний режим являє собою визначений порядок функціонування держави, ті чи інші процедури, правові форми, способи, методи та прийоми реалізації державної влади. Змістом державного режиму як поняття є способи легітимації публічної влади суспільством, з одного боку, і методи реалізації влади в суспільстві, з іншого. У свою чергу, державний режим проявляється у механізмах легітимації публічної влади з боку суспільства, ефективності цього механізму. По-друге, критеріями для видової класифікації державного режиму виступають, принаймні, такі його понятійні елементи (критерії): ступінь забезпечення прав людини, народовладдя, дієвості верховенства права, рівень відкритості публічної влади та гарантії для активного громадянського суспільства.

Література:

1. Попович Т. П. Державний режим як теоретико-правова категорія (поняття, критерії для видової класифікації) / Т. П. Попович, В. В. Лемак // Публічне право. – 2014. – № 4 (16). – С. 177-182.
2. Общая теория государства и права: Академический курс в 2 томах/ Под ред. М. Марченко. – М.: Зерцало, 1998. – Том 1. Теория государства. – 416 с.
3. Нерсесянц В. Общая теория права и государства / В. Нерсесянц. – М: Норма-Инфра. – 1999. 552 с.
4. Даль Р. О демократии / Р. Даль. – М.: Аспект Пресс, 2000. – 204 с.
5. Цыганков Л. П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика: Учебное пособие / Л. П. Цыганков. – М., 1995. – 293 с.

ЗАКОННІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Назаренко О. А.

*викладач кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Проблема законності зберігає свою актуальність протягом тривалого проміжку часу, адже на кожному історичному етапі розвитку людської цивілізації потреба в її пануванні не втрачає лідерських позицій. Такий феномен пояснюється тим, що законність перш за все представляється нерушимим фундаментом функціонування не тільки державного, але й всього суспільно-політичного життя. Оскільки, вона відтворює дійсний та якісний рівень правосвідомості суб'єктів права, який відображається у належному дотриманні і виконанні офіційно встановлених нормативно-правових приписів.

Соціальні цінності законності полягає в гарантуванні охорони та захисті прав і свобод людини, забезпеченні демократичних умов існування, можливості вільного волевиявлення, збереженні правової дисципліни, правопорядку, а